ISSN 1339-3189

5/2025

Mladá veda

Young Science

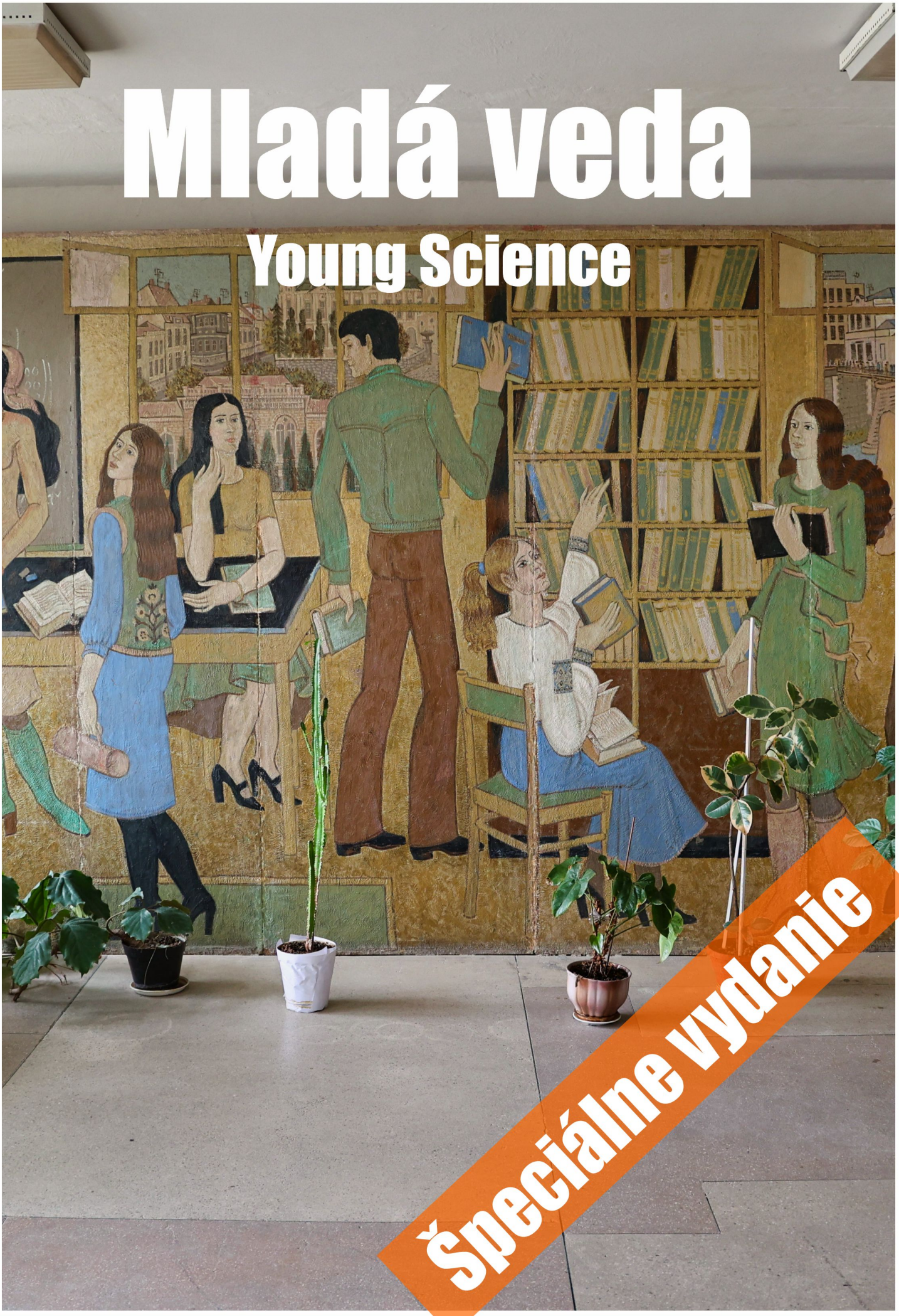

Špeciálne vydanie

www.mladaveda.sk

Mladá veda
Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 5, ročník 13., špeciálne číslo vydané v decembri 2025
ISSN 1339-3189, EV 167/23/EPP
Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk
Fotografia na obálke: Užhorodská národná univerzita. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

prof. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)
prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)
Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)
PhDr. Veronika Kmetóny Gazdová, PhD. (Inštitút edukológie a sociálnej práce, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)
Mgr. Monika Šavelová, PhD. (Katedra translatológie, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)
prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)
doc. Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)
Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)
PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)
RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)
PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF, Nitra)
Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.
www.universum-eu.sk
Javorinská 26, 080 01 Prešov
Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

Mladá veda
Young Science
ISSN 1339-3189

PREDHOVOR K ŠPECIÁLNEMU ČÍSLU

Miroslava Knapková

Rok 2022 predstavoval pre európske vysoké školstvo zásadný medzník. Agresia Ruskej federácie voči Ukrajine vyvolala bezprecedentný pohyb obyvateľstva, ktorého súčasťou boli aj desaťtisíce ukrajinských študentov nútených prerušiť svoj študijný či profesijný život. Európske univerzity sa okamžite ocitli v situácii, ktorá presiahla rámec bežnej internacionalizácie a vyžadovala komplexné riešenia v oblasti inklúzie, podpory a adaptácie študentov-utečencov. Práve v tejto súvislosti vznikol projekt EIUS: European Inclusion of Ukrainian Students, ktorého hlavným cieľom je vytvoriť vedecky podložené poznatky o podmienkach adaptácie, potrebách študentov a efektivite systémových opatrení v rôznych európskych krajinách.

Špeciálne číslo časopisu Mladá veda, ktoré máte pred sebou, je jedným z výsledkom tohto projektu. Predstavuje ucelený súbor teoretických, analytických a empirických príspevkov, v ktorých sa prelínajú právne, sociologické, ekonomické, pedagogické a interkultúrne perspektívy.

Cieľom tohto špeciálneho čísla je poskytnúť viacvrstvový pohľad na inklúziu ukrajinských študentov, ktorý presahuje rámec okamžitej humanitárnej reakcie a ponúka hlbšie porozumenie dlhodobým procesom – od jazykovej a sociálnej adaptácie až po legislatívne aspekty, ekonomické dopady a subjektívne skúsenosti študentov v rozličných európskych kontextoch.

Tematicky možno texty zaradiť do niekoľkých hlavných oblastí:

- Makroúroveň európskej a národnej reakcie na príchod ukrajinských študentov – právne, inštitucionálne, politické a spoločenské rámce; kritické hodnotenie postupov jednotlivých krajín.
- Mikroúroveň univerzitných opatrení a každodenných integračných procesov – skúsenosti študentov, zamestnancov a podporných tímov; opatrenia fakúlt a univerzít.
- Sociálno-psychologické a kultúrne dimenzie integrácie – jazykové motivácie, pocit prijatia, adaptačné stratégie, sociálna izolácia a interkultúrna komunikácia.
- Ekonomické a pracovnoprávne súvislosti – dopady vojny na trh práce, prístup študentov a utečencov k zamestnaniu, pracovnoprávne obmedzenia a bariéry.
- Inovatívne prístupy k podpore inklúzie – storytelling, hodnotovo orientované prístupy, právo na vzdelanie, prevencia izolácie a posilňovanie komunitnej kohézie.

Spolu tieto články vytvárajú konzistentný vedecký celok, ktorý približuje rôzne dimenzie príchodu ukrajinských študentov do Európy. Od analytických a právnych štúdií až po empirické výskumy a prípadové štúdie prinášajú autori komplexné poznatky o výzvach, potrebách aj možnostiach, ktoré tento historický moment prináša európskemu vysokému školstvu.

Zároveň jednotlivé príspevky poukazujú na to, že úspešná inklúzia nie je len technickým procesom, ale vyžaduje si hodnotovo orientovaný prístup, rešpektovanie

kultúrnych špecifík, systematickú podporu duševného zdravia a najmä citlivú, na dôkazoch založenú akademickú politiku.

V mene riešiteľského tímu projektu EIUS vyjadrujem poďakovanie všetkým autorom a recenzentom za ich odborný prínos a mimoriadne úsilie. Verím, že toto špeciálne číslo prispeje k lepšiemu porozumeniu procesov, ktoré formujú európsky akademický priestor v období významných spoločenských zmien, a stane sa podnetom pre ďalší výskum aj praktické opatrenia v oblasti inkluzívnej internacionalizácie.

Toto číslo časopisu Mladá veda je výstupom projektu Erasmus+ „European Inclusion of Ukrainian Students“, číslo projektu 2023-1-SK01-KA220-HED-000157553. (Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or Slovak Academic Association for International Cooperation (SAAIC). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them”).

Co-funded by
the European Union

Mladá veda
Young Science
ISSN 1339-3189

Vol. 13 (5), pp. 49-67

PRÁVO NA VZDELANIE A INTEGRÁCIA UKRAJINSKÝCH ŠTUDENTOV

RIGHT TO EDUCATION AND INTEGRATION OF UKRAINIAN STUDENTS

Mária Kevická[1]

Autorka pôsobí ako vysokoškolská učiteľka - odborná asistentka na Katedre medzinárodného práva, európskeho práva a právnej komunikácie Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Vo svojom výskume sa venuje problematike práva Európskej únie, medzinárodnej a európskej ochrane ľudských práv, práva umelej inteligencie a ochrany osobných údajov.

The author is an university teacher and an assistant professor at the Department of International Law, European Law and Legal Communication, Faculty of Law, Matej Bel University in Banská Bystrica. The academic research of the author is devoted to European Union law, international and European human rights protection, the legal regulation of artificial intelligence and personal data protection.

Abstract

This article examines the legal framework and practical implementation of the right to education for Ukrainian pupils and students in the Slovak Republic in the context of the war in Ukraine. The author analyzes international, European and domestic legal frameworks guaranteeing the right to education with particular emphasis on Council Directive 2001/55/EC on temporary protection and its transposition into Slovak education law. The article provides a detailed analysis of the fundamental legislative change effective from September 1, 2025, which introduces the obligation of legal guardians to enroll children with temporary shelter in Slovak schools. The author critically evaluates the conceptual distinction between integration and inclusion, highlighting the gradual shift of the Slovak education system from an integrative to an inclusive approach. The article maps available legal protection mechanisms (constitutional complaint, anti-discrimination law, administrative judiciary) and analyzes relevant case law of the European Court of Human Rights. In conclusion, the author formulates specific *de lege ferenda* recommendations, including systematic financing of language support, institutionalization of Slovak as a second language methodology, introduction of mandatory monitoring, and adoption of a long-term national strategy for integration of foreigners in education.

[1] Adresa pracoviska: JUDr. Mária Kevická, PhD., Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného práva, európskeho práva a právnej komunikácie, Komenského 20, 974 00 Banská Bystrica
E-mail: maria.kevicka@umb.sk

Key words: right to education, Ukrainian children, temporary protection, inclusive education, Directive 2001/55/EC, Education Act, integration of foreigners, Slovak as a second language, anti-discrimination law, European Court of Human RightsScience, scientific journal

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá právnou úpravou a praktickou implementáciou práva na vzdelanie ukrajinských žiakov a študentov v Slovenskej republike v kontexte vojny na Ukrajine. Autorka analyzuje medzinárodné, európske a vnútroštátne právne rámce garantujúce právo na vzdelanie, pričom osobitný dôraz kladie na smernicu Rady 2001/55/ES o dočasnej ochrane a jej transpozíciu do slovenského školského zákona. Článok podrobne rozoberá zásadnú legislatívnu zmenu účinnú od 1. septembra 2025, ktorou sa zavádza povinnosť zákonných zástupcov zapísať deti s dočasným útočiskom do slovenských škôl. Autorka kriticky hodnotí pojmové rozlíšenie medzi integráciou a inklúziou, pričom poukazuje na postupný posun slovenského vzdelávacieho systému od integratívneho k inkluzívnemu prístupu. Článok mapuje dostupné mechanizmy právnej ochrany (ústavná sťažnosť, antidiskriminačný zákon, správne súdnictvo) a analyzuje relevantnú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva. V závere autorka formuluje konkrétne odporúčania *de lege ferenda*, vrátane systematického financovania jazykovej podpory, inštitucionalizácie metodiky slovenčiny ako druhého jazyka, zavedenia povinného monitoringu a prijatia dlhodobej národnej stratégie integrácie cudzincov vo vzdelávaní.

Kľúčové slová: právo na vzdelanie, ukrajinské deti, dočasná ochrana, inkluzívne vzdelávanie, smernica 2001/55/ES, školský zákon, integrácia cudzincov, slovenčina ako druhý jazyk, antidiskriminačný zákon, Európsky súd pre ľudské práva

Úvod

Ukrajina je uznávaná UNESCO, OSN a ďalšími medzinárodnými organizáciami za svoju vysokú úroveň vzdelania. Ukrajina má postupný vzdelávací systém, ktorý je podobný štruktúram vo väčšine rozvinutých krajín.

Ozbrojený konflikt na Ukrajine predstavuje jednu z najväčších humanitárnych kríz na európskom kontinente od ukončenia druhej svetovej vojny. Masový príchod osôb utekajúcich pred vojnovým konfliktom vyvolal potrebu okamžitej reakcie členských štátov Európskej únie, vrátane Slovenskej republiky, v oblasti zabezpečenia základných ľudských práv pre osoby požívajúce dočasnú ochranu v zmysle smernice Rady 2001/55/ES a rozhodnutia Rady (EÚ) 2022/382.

Jednou z najzávažnejších výziev, ktorú musela Slovenská republika riešiť, bola otázka prístupu ukrajinských detí a študentov k vzdelávaniu. Podľa aktuálnych údajov na Slovensku v súčasnosti žije približne 40 800 detí odídencov z Ukrajiny do 18 rokov, na slovenské školy chodí približne 10 tisíc z nich, čo predstavuje významnú skupinu vyžadujúcu efektívnu integráciu do slovenského vzdelávacieho systému.

V oblasti vysokoškolského vzdelávania viac ako polovica zahraničných študentov na slovenských vysokých školách pochádza z Ukrajiny alebo rusky hovoriacich krajín, pričom 57 % študuje v slovenskom jazyku a 18 % v kombinovanom slovensko-anglickom programe. Až

40% zahraničných študentov sa necíti byť integrovaných, pričom hlavnou prekážkou je nedostatočná znalosť slovenského jazyka (45 %).

V reakcii na túto situáciu prijala Slovenská republika zásadné legislatívne zmeny v zákone č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) (ďalej len „*Školský zákon*“). Kľúčovou novelou je zákon č. 290/2024 Z. z., ktorým sa s účinnosťou od 1. januára 2025 zaviedla možnosť zriaďovania adaptačných tried pre žiakov s nedostatočnou znalosťou slovenského jazyka, a najvýznamnejšie, s účinnosťou od 1. septembra 2025 sa zakotvuje povinnosť zákonného zástupcu zapísať dieťa s dočasnou ochranou do materskej školy (ak dosiahlo päť rokov veku), základnej školy alebo strednej školy. Táto legislatívna úprava predstavuje zásadný prelom, keďže podľa predchádzajúcej právnej úpravy pre deti so statusom cudzinca s dočasným útočiskom na Slovensku neplatila povinná školská dochádzka. Ako kriticky poznamenáva Najvyšší kontrolný úrad SR, Česká republika zaviedla povinnú školskú dochádzku pre ukrajinské deti už na jeseň 2022, čo znamená, že Slovenská republika reagovala s trojročným oneskorením v porovnaní s bezprostredným susedom.

V článku ponúkame analýzu práva na vzdelanie ukrajinských žiakov a študentov v kontexte ústavných, medzinárodných a európskych záväzkov Slovenskej republiky. V príspevku analyzujeme právne východiská inkluzívneho vzdelávania, medzinárodné, európske a vnútroštátne právne rámce, špecifickú právnu úpravu prístupu ukrajinských osôb k vzdelávaniu na všetkých stupňoch vzdelávacieho systému a kriticky reflektujeme praktické bariéry implementácie inkluzívnych opatrení. Analytická časť je doplnená o relevantnú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskej únie. V závere článku sú formulované odporúčania *de lege ferenda* smerujúce k efektívnejšiemu zabezpečeniu práva na vzdelanie pre túto zraniteľnú skupinu populácie.

Metodologicky článok vychádza z analýzy platnej právnej úpravy (*de lege lata*) s použitím komparatívnych prvkov a obsahuje návrhy *de lege ferenda*, pričom využíva dogmatickú metódu výkladu práva, analýzu relevantnej judikatúry a vyhodnotenie dostupných štatistických údajov a správ monitorovacích orgánov (Najvyšší kontrolný úrad SR, Verejný ochranca práv, Úrad komisára pre deti, mimovládne organizácie).

Právo na vzdelanie ako základné ľudské právo

Právo na vzdelanie predstavuje jedno zo základných ľudských práv zakotvených tak v Ústave Slovenskej republiky, ako aj v kľúčových medzinárodných dokumentoch o ochrane ľudských práv. Právo na vzdelanie zaraďujeme do druhej kategórie ľudských práv, teda k mladším právam, ktoré obsahujú faktor angažovanosti štátu.

Ústavnoprávna úprava

Právo na vzdelania zakotvené v článku 42 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „*Ústava SR*“) ustanovuje, okrem iného, právo na:

- bezplatné vzdelávanie v základných školách, stredných školách a podľa schopností občana a možností spoločnosti aj na vysokých školách,
- voľný prístup k vzdelaniu pre každú osobu, ktorá má o vzdelanie záujem.

Z citovaného ústavného ustanovenia vyplýva niekoľko zásadných skutočností:

1) Právo na vzdelanie patrí „každému“, teda nie je vymedzené len pre občanov Slovenskej republiky. Ide o základné ľudské právo, ktoré v zmysle čl. 12 ods. 2 Ústavy SR požívajú aj cudzinci na území Slovenskej republiky, ak nie je výslovne priznané iba občanom.
2) Ústava zakotvuje dve dimenzie práva na vzdelanie:
   - negatívnu – štát nesmie svojvoľne zasahovať do práva jednotlivca na vzdelanie,
   - pozitívnu – štát má povinnosť vytvoriť podmienky pre reálne uplatnenie tohto práva prostredníctvom zriadenia a financovania vzdelávacích inštitúcií.
3) Povinná školská dochádzka predstavuje korelatívnu povinnosť k právu na vzdelanie. Táto povinnosť sa však vzťahuje primárne na zákonných zástupcov dieťaťa, nie na samotné dieťa.

Systematické umiestnenie práva na vzdelanie v Druhej hlave Ústavy SR („*Základné práva a slobody*“) mu zabezpečuje zvýšenú ústavnoprávnu ochranu. V zmysle čl. 12 ods. 1 Ústavy SR sú základné práva a slobody neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné, čo znamená, že zákonodarca nemôže tieto práva odobrať ani podstatne obmedziť.

<u>Medzinárodnoprávna úprava</u>

Právo na vzdelanie je zakotvené v celom rade medzinárodných dokumentov, ktorými je Slovenská republika viazaná:

Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948)

Článok 26 Všeobecnej deklarácie ľudských práv ustanovuje:

„(1) Každý má právo na vzdelanie. Vzdelanie nech je bezplatné, aspoň v počiatočných a základných stupňoch. Základné vzdelanie je povinné... (2) Vzdelanie má smerovať k plnému rozvoju ľudskej osobnosti a k posilneniu úcty k ľudským právam a základným slobodám...“

Dohovor o právach dieťaťa (1989)

Článok 28 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa ustanovuje: „*Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa na vzdelanie a s cieľom postupného uskutočňovania tohto práva a na základe rovných možností najmä: a) zavádzajú pre všetky deti bezplatné a povinné základné vzdelanie; b) podnecujú rozvoj rôznych foriem stredného vzdelania zahŕňajúceho všeobecné a odborné vzdelanie, robia ho prijateľným a dostupným pre každé dieťa a prijímajú iné zodpovedajúce opatrenia, ako je zavádzanie bezplatného vzdelania a, v prípade potreby, poskytovanie finančnej podpory; c) všetkými vhodnými prostriedkami sprístupňujú vysokoškolské vzdelanie pre všetkých podľa schopností.*“

Článok 29 ods. 1 ďalej vymedzuje ciele vzdelávania: „*Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zhodujú, že vzdelanie dieťaťa má smerovať k: a) rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania a duševných a fyzických schopností v ich plnom rozsahu; b) rozvoju úcty k ľudským právam a základným slobodám...*“

Slovenská republika je viazaná Dohovorom o právach dieťaťa od 1. januára 1993, pričom v zmysle čl. 7 ods. 5 Ústavy SR majú medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách **prednosť pred zákonmi**, ak zabezpečujú vyšší stupeň základných práv a slobôd.

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966)
Článok 13 paktu podrobne rozpracúva obsah práva na vzdelanie a zakotvuje progresívnu realizáciu tohto práva. Ustanovuje povinnosť štátov zaviesť bezplatné a povinné základné vzdelanie pre všetkých, sprístupniť stredné vzdelanie vrátane odborného vzdelania a zabezpečiť prístup k vysokoškolskému vzdelaniu na základe schopností jednotlivca.

Charta základných práv Európskej únie (2000)
Článok 14 Charty základných práv EÚ ustanovuje:
„(1) Každý má právo na vzdelanie a prístup k odbornému vzdelávaniu a ďalšiemu vzdelávaniu. (2) Toto právo zahŕňa možnosť bezplatne navštevovať povinnú školskú výchovu..."
Charta zároveň v článku 14 ods. 3 zaručuje slobodu zakladať vzdelávacie zariadenia pri rešpektovaní demokratických zásad a právo rodičov zabezpečiť vzdelávanie a vyučovanie svojich detí v súlade so svojím náboženským, filozofickým a pedagogickým presvedčením.

Pojmové vymedzenie: integrácia vs. inklúzia
V kontexte vzdelávania cudzincov a osôb s odlišnými potrebami je nevyhnutné rozlíšiť medzi pojmami integrácia a inklúzia, ktoré sa v praxi často nesprávne zamieňajú alebo používajú synonymne, hoci ide o pojmovo odlišné prístupy s rozdielnou filozofiou a praktickými dôsledkami.

Integrácia (z lat. *integratio* – obnovenie, doplnenie) v kontexte vzdelávania predstavuje proces začlenenia žiaka s odlišnými potrebami do existujúceho školského systému, pričom systém poskytuje podporné opatrenia na umožnenie účasti žiaka na výchovno-vzdelávacom procese. Pri integrácii sa žiak prispôsobuje systému, ktorý mu poskytuje pomoc, ale základná štruktúra a fungovanie systému zostáva nezmenená. Integrácia je založená na paradigme *„normatívneho žiaka"*, kde sa žiak s odlišnými potrebami (či už z dôvodu zdravotného postihnutia, jazykovej bariéry alebo iného dôvodu) považuje za odchýlku od normy, ktorej je potrebné poskytnúť špeciálnu podporu, aby mohla fungovať v bežnom prostredí.

Inklúzia (z lat. *inclusio* – zahrnutie, uzavretie) predstavuje progresívnejší a systémový prístup, pri ktorom je vzdelávací systém štruktúrovaný tak, aby prirodzene akceptoval diverzitu žiakov bez potreby špeciálnej adaptácie. Pri inkluzívnom prístupe sa systém prispôsobuje žiakovi, nie naopak. Inklúzia je založená na *paradigme „univerzálneho dizajnu vzdelávania"*, ktorý vychádza z premisy, že každý žiak je jedinečný a vzdelávací systém by mal byť dostatočne flexibilný, aby dokázal reagovať na rozmanitosť potrieb všetkých žiakov.

Školský zákon v ust. § 2 písm. ah) definuje inkluzívne vzdelávanie ako *„inkluzívnym vzdelávaním spoločná výchova a vzdelávanie detí, žiakov, poslucháčov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania, uskutočňovaná na základe rovnosti príležitostí a rešpektovania ich výchovno-vzdelávacích potrieb a individuálnych osobitostí a podporujúca ich aktívne zapojenie do výchovno-vzdelávacích činností školy alebo školského zariadenia*." Táto definícia explicitne odráža filozofiu inklúzie ako systémového prístupu zameraného na prispôsobenie systému potrebám všetkých žiakov, nie len na poskytnutie podpory jednotlivým žiakom s „odchýlkami od normy".

Koncept inklúzie je silne podporovaný v dokumentoch OSN a EÚ:

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (2006)
Článok 24 Dohovoru zakotvuje právo na inkluzívne vzdelávanie a ustanovuje povinnosť štátov zabezpečiť inkluzívny vzdelávací systém na všetkých úrovniach. Hoci sa dohovor primárne venuje osobám so zdravotným postihnutím, princípy inkluzívneho vzdelávania sú aplikovateľné na všetky zraniteľné skupiny, vrátane cudzincov s nedostatočnou znalosťou štátneho jazyka.

Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj
Cieľ udržateľného rozvoja č. 4 (SDG 4) formulovaný OSN v roku 2015 znie: „*Zabezpečiť inkluzívne a spravodlivé kvalitné vzdelávanie a podporovať príležitosti celoživotného vzdelávania pre všetkých.*“ Tento cieľ explicitne kladie dôraz na inkluzívny charakter vzdelávania.

Európska stratégia v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím 2021-2030
Stratégia zdôrazňuje, že inkluzívne vzdelávanie je základným predpokladom plnej účasti na spoločenskom živote a vyzdvihuje potrebu systémových zmien v národných vzdelávacích systémoch členských štátov EÚ.

Aplikácia na ukrajinských žiakov
V kontexte vzdelávania ukrajinských žiakov na Slovensku je možné pozorovať postupný prechod od integratívneho k inkluzívnemu prístupu:
Integratívny prístup (2022-2024):
- zriaďovanie špeciálnych tried pre ukrajinských žiakov
- poskytovanie kurzov slovenského jazyka ako doplnkovej služby
- vnímanie ukrajinských žiakov ako „*špeciálnej kategórie*“ vyžadujúcej odlišné zaobchádzanie.

Inkluzívny prístup (od 2025):
- zavedenie adaptačných tried ako prechodného riešenia, nie trvalej segregácie (ust. § 29 ods. 14 až 16 Školského zákona)
- výučba slovenského jazyka ako druhého jazyka s využitím špeciálnych metodík
- systematická podpora asistentov učiteľa a pedagogických poradcov
- povinnosť zapísania do školy ako základný predpoklad rovného prístupu.

Cieľom legislatívnych zmien prijatých v roku 2024 je posun k plne inkluzívnemu vzdelávaciemu systému, kde ukrajinské deti nebudú vnímané ako „cudzí prvok“ vyžadujúci špeciálne opatrenia, ale ako prirodzená súčasť diverzity slovenského školstva.

Medzinárodné, európske a vnútroštátne právne rámce
Právo na vzdelanie ukrajinských žiakov a študentov v Slovenskej republike je upravené komplexným systémom právnych noriem, ktoré pramenia z troch hierarchicky usporiadaných úrovní: medzinárodnej, európskej a vnútroštátnej. Tento systém vytvára konzistentný právny rámec zabezpečujúci rovný prístup k vzdelávaniu bez ohľadu na štátnu príslušnosť.

Medzinárodné záväzky Slovenskej republiky

Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948)

Všeobecná deklarácia ľudských práv predstavuje v súčasnosti súčasť medzinárodného zvykového práva a vytvára morálny a politický základ pre ochranu ľudských práv. Článok 26 deklarácie ustanovuje právo každého na vzdelanie a zdôrazňuje, že vzdelanie má byť bezplatné, aspoň v počiatočných a základných stupňoch.

Dohovor o právach dieťaťa (1989)

Ako už bolo uvedené, Dohovor o právach dieťaťa predstavuje kľúčový dokument garantujúci právo na vzdelanie pre všetky deti bez diskriminácie. Pre účely tohto článku je podstatné zdôrazniť, že:

1) V zmysle čl. 2 ods. 1 Dohovoru sa práva zakotvené v Dohovore priznávajú každému dieťaťu podliehajúcemu jurisdikcii štátu, nielen štátnym príslušníkom. Územný princíp aplikácie znamená, že ukrajinské deti na území SR požívajú rovnakú úroveň ochrany ako slovenské deti.
2) Ust. čl. 22 Dohovoru osobitne ustanovuje povinnosť štátov prijať primerané opatrenia na zabezpečenie toho, aby dieťa, ktoré žiada o postavenie utečenca alebo ktoré je považované za utečenca v súlade s uplatniteľným medzinárodným alebo vnútroštátnym právom a procesmi, dostalo primeranú ochranu a humanitárnu pomoc pri užívaní práv ustanovených v Dohovore, vrátane práva na vzdelanie.
3) Ust. čl. 28 ods. 1 písm. e) zakotvuje povinnosť štátov prijať opatrenia na podporu pravidelnej školskej dochádzky a na zníženie počtu tých, ktorí školu nedokončia, čo je obzvlášť relevantné v kontexte súčasnej situácie na Slovensku, kde značná časť ukrajinských detí nie je zapísaných v školách.

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966)

Článok 13 paktu predstavuje najpodrobnejšiu medzinárodnú úpravu práva na vzdelanie. Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva vo Všeobecnom komentári č. 13 (1999) k článku 13 paktu formuloval tzv. *„4A rámec“* pre právo na vzdelanie, ktorý zahŕňa štyri základné dimenzie:

- Availability (dostupnosť) – funkčné vzdelávacie inštitúcie a programy musia byť dostupné v dostatočnom množstve,
- Accessibility (prístupnosť) – vzdelávanie musí byť prístupné každému bez diskriminácie,
- Acceptability (prijateľnosť) – forma a obsah vzdelávania musia byť relevantné, kultúrne primerane a kvalitné,
- Adaptability (adaptabilita) – vzdelávanie sa musí prispôsobovať potrebám študentov v meniacich sa spoločnostiach a komunitách.

Tento rámec je priamo aplikovateľný na situáciu ukrajinských žiakov na Slovensku a vytvára štandard, podľa ktorého možno hodnotiť či SR plní svoje medzinárodné záväzky.

Ženevský dohovor o právnom postavení utečencov (1951) a Protokol z roku 1967
Článok 22 Ženevského dohovoru zakotvuje povinnosť zmluvných štátov poskytnúť utečencom rovnaké zaobchádzanie ako vlastným štátnym príslušníkom, pokiaľ ide o základné vzdelávanie. Hoci ukrajinské osoby s dočasnou ochranou nie sú formálne utečencami, z princípu *a maiori ad minus* (od väčšieho k menšiemu) vyplýva, že pokiaľ štáty poskytujú takúto ochranu utečencom, logicky by ju mali poskytovať aj osobám v obdobnej situácii.

Európske právo
Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950)
Článok 2 Protokolu č. 1 k Európskemu dohovoru o ľudských právach ustanovuje: „*Nikomu nesmie byť odoprete právo na vzdelanie. Pri plnení svojich záväzkov v oblasti výchovy a výuky, ktoré štát vykonáva, bude rešpektovať právo rodičov zabezpečovať túto výchovu a vzdelanie v zhode s ich vlastným náboženským a filozofickým presvedčením.*“ Toto ustanovenie obsahuje dve samostatné práva:

a) Právo na vzdelanie (prvá veta): Európsky súd pre ľudské práva vo veci *Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko (1976)* uviedol, že článok 2 Protokolu č. 1 sa nevzťahuje len na náboženskú výchovu konfesionálneho charakteru, ale zahŕňa všetky funkcie štátu v oblasti výchovy a vzdelávania. Štát je povinný rešpektovať presvedčenie rodičov, či už náboženské alebo filozofické, v celom štátnom vzdelávacom systéme.

b) Právo rodičov na výchovu detí v súlade s vlastným presvedčením (druhá veta): Rovnako v prípade *Kjeldsen* súd stanovil tzv. test objektivity, kritickosti a pluralizmu, podľa ktorého hoci definícia a plánovanie učebného plánu spadá v zásade do kompetencie zmluvných štátov, musia dbať na to, aby informácie alebo vedomosti zahrnuté do učebného plánu boli sprostredkované objektívnym, kritickým a pluralitným spôsobom, aby sa zabránilo akejkoľvek indoktrinácii, ktorá by mohla byť považovaná za nerešpektovanie práva rodičov vychovávať svoje deti v súlade s ich náboženským a filozofickým presvedčením. Tento test je vysoko relevantný pre vzdelávanie ukrajinských žiakov, keďže vyžaduje, aby obsah vzdelávania (napríklad v oblasti histórie, literatúry či občianskej náuky) rešpektoval kultúrnu identitu a presvedčenie rodičov ukrajinských detí.

Charta základných práv Európskej únie (2000)
Článok 14 Charty základných práv EÚ zaručuje: „*(1) Každý má právo na vzdelanie a prístup k odbornému vzdelávaniu a ďalšiemu vzdelávaniu. (2) Toto právo zahŕňa možnosť bezplatne navštevovať povinnú školskú výchovu. (3) Sloboda zakladať vzdelávacie inštitúcie za predpokladu dodržiavania demokratických zásad a právo rodičov zabezpečiť vzdelanie a výchovu svojich detí v zhode s ich náboženským, filozofickým a pedagogickým presvedčením sa rešpektuje v súlade s vnútroštátnymi zákonmi, ktoré upravujú výkon tohto práva.*“ Charta má od nadobudnutia účinnosti Lisabonskej zmluvy (1. december 2009) rovnakú právnu silu ako zakladajúce zmluvy (čl. 6 ods. 1 Zmluvy o EÚ), čo znamená, že je priamo aplikovateľná a členské štáty sú viazané jej ustanoveniami pri vykonávaní práva Únie.

Smernica Rady 2001/55/ES o dočasnej ochrane

Smernica Rady 2001/55/ES z 20. júla 2001 o minimálnych štandardoch na poskytovanie dočasnej ochrany v prípade hromadného prílevu vysídlených osôb predstavuje kľúčový európsky právny nástroj, ktorý bol v prípade Ukrajiny po prvýkrát v histórii aktivovaný. Dočasná ochrana bola zavedená vykonávacím rozhodnutím Rady (EÚ) 2022/382 zo 4. marca 2022, ktorým sa konštatuje skutočnosť, že došlo k hromadnému prílevu vysídlených osôb z Ukrajiny v zmysle článku 5 smernice 2001/55/ES. Článok 14 smernice 2001/55/ES ustanovuje: *„(1) Členské štáty poskytnú osobám mladším ako 18 rokov podliehajúcim dočasnej ochrane prístup k vzdelávaciemu systému za rovnakých podmienok ako štátnym príslušníkom členského štátu prijatia. (2) Členské štáty môžu umožniť dospelým osobám podliehajúcim dočasnej ochrane prístup k všeobecnému vzdelávaciemu systému*."

Z citovaného ustanovenia vyplýva:

1) Prístup maloletých osôb k vzdelávaniu je povinným štandardom, nielen oprávnením členských štátov.
2) Prístup musí byť zabezpečený za rovnakých podmienok ako pre štátnych príslušníkov, čo vylučuje akúkoľvek diskrimináciu.
3) Právo na vzdelanie sa vzťahuje nielen na základné vzdelanie, ale na celý „vzdelávací systém", čo zahŕňa aj stredoškolské a vysokoškolské vzdelávanie.

Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie

Súdny dvor EÚ vo svojej judikatúre opakovane zdôrazňoval princíp rovnosti prístupu k vzdelávaniu. Vo veci *C-480/08, Teixeira* Súdny dvor EÚ rozhodol o práve na vzdelanie a pobyt, pričom zdôraznil, že právo dieťaťa na vzdelávanie zahŕňa aj právo na pobyt matky sprevádzajúcej dieťa. Vo veci *C-413/99, Baumbast* Súdny dvor EÚ potvrdil princíp rovnosti prístupu k vzdelaniu pre štátnych príslušníkov iných členských štátov a zdôraznil, že právo na vzdelanie nemožno odopierať z dôvodu štátnej príslušnosti. Hoci tieto prípady sa týkajú primárne občanov EÚ, princípy v nich formulované sú aplikovateľné *a fortiori* (o to viac) na osoby s dočasnou ochranou, ktorým európske právo explicitne priznáva právo na vzdelanie.

<u>Vnútroštátna úprava</u>

Ústava Slovenskej republiky

Ústavnoprávna úprava práva na vzdelanie bola podrobne analyzovaná v kapitole 2. Pre účely tejto kapitoly je podstatné zdôrazniť vzťah medzi ústavou a medzinárodnými zmluvami. V zmysle čl. 7 ods. 5 Ústavy SR:

„Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, pre ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi." Medzinárodné zmluvy o ľudských právach sa tak stávajú súčasťou ústavného poriadku SR a majú prednosť pred zákonmi.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon)

Právo cudzincov na vzdelávanie upravuje ust. § 146 Školského zákona:

„(1) Cudzinci majú právo na vzdelávanie za rovnakých podmienok ako občania Slovenskej republiky, ak medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná, neustanovuje inak alebo ak tento zákon neustanovuje inak.“

Najvýznamnejšou novelou Školského zákona je zavedenie ust. § 161r zákona, ktorý s účinnosťou od 1. septembra 2025 ustanovuje povinnosť *„zapísať dieťa, ktoré dovŕšilo päť rokov veku, do materskej školy, dieťa, ktoré je povinné plniť povinnú školskú dochádzku, do základnej školy a dieťa, ktoré dovŕšilo 15 rokov veku, do strednej školy, ak nepokračuje v základnej škole podľa § 19 ods. 4.“* Toto ustanovenie predstavuje zásadný paradigmatický posun od dobrovoľného k povinnému vzdelávaniu osôb s dočasnou ochranou. *Zavádza sa tým: právna povinnosť zákonného zástupcu zapísať dieťa do školy (nielen právo), jasná časová hranica (1. september 2025) na splnenie tejto povinnosti, ako aj mechanizmus riešenia nedostatočnej kapacity (zriaďovateľ má povinnosť určiť náhradnú školu).*

Novelou zákona č. 290/2024 Z. z. sa od 1. januára 2025 zaviedla možnosť zriadiť v základnej škole adaptačnú triedu. Adaptačné triedy predstavujú prechodné inkluzívne riešenie, nie trvalú segregáciu. Časové obmedzenie na jeden školský rok zabezpečuje, že žiaci budú postupne integrovaní do bežných tried.

Školský zákon definuje slovenský jazyk ako druhý jazyk – metodika výučby slovenského jazyka, ktorá sa využíva pri výučbe žiakov, ktorých materinským jazykom nie je slovenský jazyk a ktorá rešpektuje špecifiká osvojovania si nového jazyka; slovenský jazyk ako druhý jazyk sa vyučuje s cieľom dosiahnuť komunikačnú kompetenciu žiaka v slovenskom jazyku zodpovedajúcu jeho veku a ročníku, v ktorom sa žiak vzdeláva. Tento prístup je kľúčový, pretože uznáva, že výučba slovenčiny pre cudzincov nemôže prebiehať rovnakými metódami ako výučba slovenčiny ako materinského jazyka.

Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov

Tento zákon transponuje smernicu 2001/55/ES do slovenského práva a upravuje právne postavenie osôb s dočasnou ochranou. Ust. § 57a až § 57m zákona upravujú podmienky poskytovania dočasného útočiska (slovenský ekvivalent dočasnej ochrany). Podstatné je, že v zmysle ust. § 57d ods. 2 písm. e) zákona má osoba, ktorej sa poskytlo dočasné útočisko, právo na vzdelávanie za rovnakých podmienok ako občania Slovenskej republiky.

Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách

Podľa Lisabonského dohovoru Ukrajina uznáva kvalifikácie vysokoškolského vzdelávania súvisiace s väčšinou európskych krajín. Prístup cudzincov na vysokoškolské štúdium upravuje ust. § 55 zákona o vysokých školách. V nadväznosti na smernicu 2001/55/ES a vnútorné predpisy jednotlivých vysokých škôl boli prijaté opatrenia, ktoré ukrajinským študentom umožňujú: oslobodenie od platenia poplatkov za prijímacie konanie, uznávanie vzdelania a absolvovaných predmetov, možnosť pokračovať v štúdiu prerušenom na Ukrajine, prístup k štipendijným programom (napr. programy SAIA).

Právna úprava vzdelávania ukrajinských žiakov v SR vytvára konzistentný viacúrovňový systém ochrany:

1. úroveň – Medzinárodné zmluvy o ľudských právach

2. úroveň – Európske právo (smernice, judikatúra SDEÚ)
3. úroveň – Ústava SR
4. úroveň – Zákony (školský zákon, zákon o pobyte cudzincov, zákon o vysokých školách).
5. úroveň – Podzákonné predpisy (vyhlášky, metodické pokyny).

V prípade rozporu medzi jednotlivými úrovňami platí princíp prednosti vyššej normy (*lex superior derogat legi inferiori*). Tento systém zabezpečuje, že aj v prípade nedostatkov vnútroštátnej úpravy majú ukrajinské deti nárok na ochranu podľa medzinárodných a európskych štandardov.

Právna úprava prístupu ukrajinských žiakov a študentov k vzdelávaniu v SR

Právna úprava prístupu ukrajinských žiakov a študentov k vzdelávaniu v Slovenskej republike prešla od začiatku ruskej agresie na Ukrajine značným vývojom. Zatiaľ čo v roku 2022 a 2023 prevládal dobrovoľný a podporný prístup, legislatívne zmeny účinné od 1. januára 2025 a najmä od 1. septembra 2025 priniesli zásadný posun k povinnému vzdelávaniu a systematickej inklúzii.

Predškolská a školská dochádzka

Kľúčovou novelou je zavedenie ust. § 161r školského zákona zákonom č. 290/2024 Z. z., ktorý s účinnosťou od 1. septembra 2025 ustanovuje bezprecedentnú povinnosť: zákonný zástupca dieťaťa, ktorému bol poskytnutý dočasný úkryt, je povinný zapísať dieťa, ktoré dovŕšilo päť rokov veku, do materskej školy, dieťa povinné plniť povinnú školskú dochádzku do základnej školy a dieťa, ktoré dovŕšilo 15 rokov veku, do strednej školy.

Táto právna úprava zavádza niekoľko zásadných inovácií:

1) Ide o právnu povinnosť, nie len oprávnenie. Nesplnenie tejto povinnosti môže prestavovať priestupok nezabezpečenia povinnej školskej dochádzky dieťaťa.
2) Povinnosť sa vzťahuje aj na predškolské vzdelávanie detí od päť rokov, čo je v slovenskom práve osobitný režim, keďže pre slovenské deti je predškolské vzdelávanie povinné len jeden rok pred nástupom do základnej školy (§ 28a ods. 1 Školského zákona).
3) Povinnosť zahŕňa aj stredoškolské vzdelávanie mladistvých od 15 rokov, čím SR prekračuje minimálne štandardy smernice 2001/55/ES, ktorá explicitne upravuje len prístup osôb mladších ako 18 rokov k *„vzdelávaciemu systému“*, ale nekonkretizuje povinnú dochádzku.
4) Ustanovuje sa jasný časový rámec – povinnosť musí byť splnená najneskôr do 1. septembra 2025, čo poskytuje prechodné obdobie pre prípravu škôl a rodín.

Mechanizmus prijímania žiakov cudzincov upravený Školským zákonom je právne záväzný a zabezpečuje, že žiadne dieťa nemôže zostať mimo vzdelávacieho systému z dôvodu nedostatočnej kapacity.

Podporné opatrenia

Legislatíva ustanovuje komplexný systém podporných opatrení na uľahčenie inklúzie ukrajinských žiakov, najmä:

– kurzy slovenského jazyka ako druhého jazyka

- adaptačné triedy
- asistent učiteľa
- možnosť prijímať ukrajinských pedagógov ako pomocných vychovávateľov aj bez splnenia kvalifikačných predpokladov, ak majú pedagogické vzdelanie získané na Ukrajine
- školský psychológ a školský špeciálny pedagóg
- možnosť získať finančné prostriedky na učebné pomôcky a materiály, zabezpečenie tlmočníckych potrieb, na preklad dokumentov, technické zariadenia podporujúce vzdelávanie (počítače, tablety)
- úprava normatívneho príspevku pre žiakov s nedostatočnou znalosťou štátneho jazyka
- využitie finančných prostriedkov z EÚ – konkrétne z Fondu pre azyl, migráciu a integráciu (FAMI) a z mechanizmu na podporu členských štátov pri vykonávaní smernice 2001/55/ES.

Inklúzia v praxi: bariéry, riešenia a komparácia

Hoci právna úprava prístupu ukrajinských žiakov k vzdelávaniu v Slovenskej republike vytvára solídny normatívny rámec, jej reálna implementácia naráža na množstvo praktických prekážok. Rozdiel medzi legislatívou a praxou je v tejto oblasti obzvlášť výrazný, čo potvrdzujú viaceré analýzy a správy monitorovacích orgánov.

Najvýznamnejšími bariérami sú:

- Jazyková bariéra, ktorá predstavuje najpriamejšiu a najvýraznejšiu prekážku efektívnej inklúzie ukrajinských žiakov do slovenského vzdelávacieho systému. Absencia systémovej metodiky spôsobuje, že väčšina škôl vzdeláva ukrajinských žiakov bez špeciálnej jazykovej prípravy, čo vedie k neschopnosti žiakov sledovať výučbu predmetov vyžadujúcich pokročilú slovenčinu (dejepis, občianska náuka, literatúra), znižovaniu sebavedomia a motivácie žiakov, izolácii od kolektívu spolužiakov, riziku predčasného ukončenia štúdia. Jazyková príprava sa v mnohých prípadoch zredukovala na krátkodobé doučovania. Namiesto systematickej výučby podľa metodiky slovenčiny ako druhého jazyka sa často používajú metódy určené pre materinský jazyk, ktoré sú pre cudzincov neefektívne.
- Nedostatok kvalifikovaných lektorov na výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka. Univerzitné štúdium slovenčiny pre učiteľstvo neobsahuje systematickú prípravu na výučbu slovenčiny ako druhého jazyka, čo vytvára medzeru medzi potrebami praxe a prípravou pedagógov.
- Chýbajúce učebné materiály. Hoci existujú niektoré online zdroje (napr. projekt „*Ukrajinský žiak*“), systematické učebnice a metodické materiály na výučbu slovenčiny ako druhého jazyka pre ukrajinské deti sú nedostatočné. Učitelia sú často ponechaní na improvizáciu.
- Odlišné kurikulum a vzdelávacie tradície. Ukrajinský a slovenský vzdelávací systém sa odlišujú v mnohých aspektoch, ako je hodnotenie, štruktúra učebného plánu, pedagogické metódy. Tieto rozdiely môžu viesť k dezorientácii žiakov a ich rodičov.
- Traumatické skúsenosti detí. Mnohé ukrajinské deti prežili vojnový konflikt, stratu blízkych, útek z domova alebo odlúčenie od rodičov. Trauma sa môže prejavovať

problémami s koncentráciou, úzkostnými poruchami, agresívnym správaním, somatickými ťažkosťami.
- Nepochopenie kultúrnych špecifík.
- Nedostatok podporného personálu v školách, najmä pedagogických asistentov s poznaním ukrajinčiny, školských psychológov a špeciálnych pedagógov, tlmočníkov pre komunikáciu s rodičmi, koordinátorov integrácie cudzincov.
- Materiálno-technické vybavenie.
- Finančné obmedzenia. Finančné prostriedky určené na normatívne financovanie na utečenecké deti sa využívajú neefektívne využitie týchto prostriedkov.
- Riziko segregácie. Hoci adaptačné triedy môžu byť legitímnym prechodným riešením, existuje riziko, že sa stanú trvalou formou segregácie.
- Neformálna exklúzia. Stredné školy odmietajú prispôsobovať prijímacie skúšky ukrajinským uchádzačom s odôvodnením, že "je tam často pretlak na miesta" a "prečo by mali byť diskriminované slovenské deti". Táto argumentácia ignoruje fakt, že rovný prístup neznamená zvýhodňovanie, ale odstránenie bariér.
- Nedostatok kontaktu so slovenskými rovesníkmi. Ak ukrajinské deti trávia celý vyučovací čas v separovaných triedach alebo skupinách, nie je im umožnené vytvárať priateľstvá so slovenskými deťmi, čo brzdí prirodzenú integráciu.

Legislatívne a praktické riešenia

V rámci praktických riešení poskytovaných pedagógom, rodičom a žiakom z Ukrajiny Slovenskej republike možno demonštratívne uviesť:
- podporné materiály a aktivity poskytované Ministerstvom školstva
- podporné materiály a aktivity poskytované Štátnym pedagogickým ústavom
- online platformu „Ukrajinský žiak“ (https://ukrajinskyziak.sk) poskytuje komplexné vzdelávacie materiály, nástroje pre učiteľov a informácie pre rodičov
- odborné poradenstvo poskytované Centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (ďalej len „*CPPPaP*“).

Aktívne podporuje integráciu ukrajinských detí aj niekoľko mimovládnych organizácií:
- *Človek v ohrození*: Poskytuje priamu podporu rodinám v zariadeniach pre utečencov, organizuje doučovanie slovenčiny, zabezpečuje tlmočnícke služby.
- *Liga za ľudské práva*: Monitoruje dodržiavanie práv ukrajinských detí vo vzdelávaní, poskytuje právne poradenstvo, podáva podnety na porušovanie práv.
- *Nadácia Pontis*: Realizuje programy na podporu učiteľov pracujúcich s ukrajinskými žiakmi, organizuje workshopy a školenia.

Právna ochrana a judikatúra

Efektívna ochrana práva na vzdelanie ukrajinských žiakov vyžaduje nielen existenciu hmotnoprávnych noriem, ale aj funkčných procesnoprávnych mechanizmov, ktoré umožňujú domáhať sa ochrany porušených práv. Slovenský právny poriadok poskytuje viacúrovňový systém právnej ochrany zahŕňajúci súdne i mimosúdne prostriedky, pričom judikatúra európskych súdov vytvára interpretačný rámec pre aplikáciu týchto práv.

Mechanizmy právnej ochrany v Slovenskej republike

Najvýznamnejším prostriedkom ochrany základných práv v slovenskom právnom poriadku je ústavná sťažnosť podľa čl. 127 Ústavy SR a zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Ústavnú sťažnosť môže podať fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá tvrdí, že jej bolo porušené základné právo alebo sloboda zaručené ústavou alebo medzinárodnou zmluvou, ktorou je SR viazaná, ak vyčerpala všetky procesné prostriedky na ochranu práva (princíp subsidiarity) a od doručenia rozhodnutia posledného orgánu verejnej moci neuplynulo viac ako dva mesiace.

Ak je ukrajinskému žiakovi odopretý prístup k vzdelávaniu (napríklad škola odmieta prijatie napriek povinnosti podľa ust. § 146 ods. 3 školského zákona), zákonný zástupca môže podať sťažnosť na zriaďovateľa školy, podať správnu žalobu na príslušný krajský súd, po vyčerpaní týchto prostriedkov podať ústavnú sťažnosť na Ústavný súd SR. Ústavný súd SR môže rozhodnutie zrušiť a vrátiť vec na nové konanie alebo priamo priznať ochranu práva.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou (*antidiskriminačný zákon*) poskytuje osobitný mechanizmus ochrany proti diskriminácii vo vzdelávaní. Ust. § 2a ods. 3 antidiskriminačného zákona ustanovuje, že za diskrimináciu sa považuje: *„Menej priaznivé zaobchádzanie s osobou v porovnaní so zaobchádzaním s inou osobou v porovnateľnej situácii z dôvodu národnosti, jazyka, farby pleti alebo etnického pôvodu...“* Osoba, ktorá sa cíti diskriminovaná vo vzdelávaní, môže podať žalobu na ochranu pred diskrimináciou na príslušný súd. Súd môže (a) zakázať pokračovanie v diskriminačnom konaní, (b) priznať primerané finančné zadosťučinenie, (c) uložiť povinnosť zverejniť ospravedlnenie. Podstatné je, že v konaní o diskriminácii platí zmiernené dôkazné bremeno – žalobca musí len uviesť skutočnosti, z ktorých možno usudzovať na diskrimináciu, a potom je na žalovanom, aby preukázal, že nediskriminoval (§ 11 ods. 1 antidiskriminačného zákona).

Mimosúdna ochrana

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (SNS ĽP) je národnou inštitúciou pre ľudské práva a rovnaké zachádzanie, ktoré je v zmysle zákona č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva oprávnené prijímať podnety na porušovanie práva na ochranu pred diskrimináciou, vykonávať vyšetrovanie, vydávať stanoviská k porušeniu práva na rovnaké zaobchádzanie, poskytovať metodickú pomoc obetiam diskriminácie. Hoci stanoviská SNS ĽP nie sú právne záväzné, majú významnú argumentačnú hodnotu a môžu byť použité ako dôkaz v súdnom konaní.

Správne súdnictvo

Ak škola alebo školský úrad vydajú rozhodnutie, ktoré zasahuje do práv zákonného zástupcu alebo žiaka (napríklad rozhodnutie o neprijatí žiaka, o vylúčení zo štúdia), je možné podať správnu žalobu podľa zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok. Súdny prieskum správneho rozhodnutia zahŕňa preskúmanie zákonnosti rozhodnutia (či škola postupovala v súlade so zákonom), preskúmanie dodržania procesných práv (či mal zákonný zástupca možnosť vyjadriť sa), preskúmanie primeranosti rozhodnutia (či rozhodnutie nezasahuje neprimerane do práv).

Verejný ochranca práv (ombudsman)
Verejný ochranca práv podľa zákona č. 564/2001 Z. z. môže prijímať podnety na nesprávne úradné konanie orgánov verejnej správy, vykonávať vyšetrovanie, vydávať odporúčania na nápravu nedostatkov. Hoci rozhodnutia verejného ochrancu práv nie sú právne záväzné, majú vysokú autoritu a orgány verejnej správy sú povinné sa k nim vyjadriť.

Relevantná judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva
Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko (1976)
Tento kľúčový rozsudok je dôležitý pre vzdelávanie ukrajinských žiakov z dôvodu, že kladie dôraz na vykonanie testu objektivity, kritickosti a pluralizmu, t.j. slovenské školy by mali zabezpečiť Objektívnosť, kritickosť a pluralizmus. Porušenie tohto testu by mohlo zakladať sťažnosť na ESĽP pre porušenie článku 2 Protokolu č. 1.

D.H. a ostatní v. Česká republika (2007)
V tomto významnom rozhodnutí ESĽP posudzoval prípad segregácie rómskych detí v českom vzdelávacom systéme, kde boli neprimerane často zaraďované do špeciálnych škôl pre mentálne postihnuté deti. Kľúčové je, že ESĽP konštatoval, že štatisticky významný rozdiel v zaobchádzaní s určitou etnickou skupinou môže sám osebe vytvárať prezumpciu diskriminácie, aj keď neexistuje priamy dôkaz o diskriminačnom úmysle. A po druhé, súd potvrdil, že segregácia vo vzdelávaní predstavuje porušenie práva na vzdelanie v spojení so zákazom diskriminácie (článok 14 EDĽP). Ak by sa preukázalo, že: ukrajinské deti sú systematicky umiestňované do separovaných tried bez jasného prechodného plánu na integráciu, kvalita vzdelávania v týchto separovaných triedach je nižšia než v bežných triedach, separácia vedie k stigmatizácii a sociálnemu vylúčeniu, mohlo by to predstavovať porušenie EDĽP analogické k prípadu D.H.

Ponomaryovi v. Bulharsko (2011)
V tomto prípade ESĽP rozhodoval o odmietnutí prijatia na univerzitu z dôvodu neúspešného zdravotného vyšetrenia. Hoci prípad sa netýkal diskriminácie na základe štátnej príslušnosti, súd formuloval dôležitú zásadu: „*Prístup k vysokoškolskému vzdelávaniu je integrálnou súčasťou práva na vzdelanie chráneného článkom 2 Protokolu č. 1. Hoci štáty majú širokú mieru uváženia pri regulácii prístupu k vysokým školám, akékoľvek obmedzenie musí sledovať legitímny cieľ a musí byť primerané.*“ Tento princíp proporcionality je aplikovateľný na prijímacie konania na stredné a vysoké školy na Slovensku.

Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie
Vec C-480/08, Teixeira (2010)
Hoci tento prípad sa týkal primárne práva na pobyt, Súdny dvor EÚ formuloval dôležitú zásadu týkajúcu sa práva na vzdelanie ako odvozeného práva: „*Právo dieťaťa, ktoré je občanom členského štátu, pokračovať v štúdiu v hostiteľskom členskom štáte nevyhnutne zahŕňa právo na pobyt rodiča, ktorý sa o dieťa skutočne stará, pretože inak by bolo právo na vzdelanie zbavené svojho účinku.*“ Tento princíp efektívnosti (*effet utile*) práva na vzdelanie je relevantný aj pre ukrajinské deti s dočasnou ochranou. Ak by SR vydávala rozhodnutia o pobyte, ktoré by

oddeľovali deti od rodičov starajúcich sa o ne, mohlo by to nepriamo zasahovať do práva na vzdelanie.

Vec C-413/99, Baumbast a R (2002)
Súdny dvor EÚ v tejto veci potvrdil, že právo na vzdelanie zahŕňa aj právo na rovnaký prístup k podporným opatreniam, ktoré členský štát poskytuje svojim občanom. Hoci sa rozsudok týkal občanov EÚ, jeho *ratio decidendi* je aplikovateľné aj na osoby s dočasnou ochranou, ktorým európske právo explicitne priznáva právo na vzdelanie „*za rovnakých podmienok*“.

Slovenská judikatúra
Doteraz neexistuje žiadne publikované rozhodnutie slovenských súdov (vrátane Ústavného súdu SR), ktoré by sa zaoberalo právom na vzdelanie ukrajinských žiakov, čo môže byť spôsobené krátkym časom od začiatku príchodu ukrajinských utečencov (2022), nízkym povedomím o možnostiach právnej ochrany medzi ukrajinskou komunitou, jazykovou bariérou brániacou prístupu k právnej pomoci, obavou z eskalácie konfliktu so školami. Prvé rozhodnutia slovenských súdov v týchto veciach budú mať precedenčný význam a vytvoria interpretačný rámec pre aplikáciu príslušných právnych noriem.

Odporúčania de lege ferenda
Právo na vzdelanie ukrajinských žiakov a študentov v Slovenskej republike je upravené komplexným viacúrovňovým systémom právnych noriem zahŕňajúcich medzinárodné zmluvy, európske právo a vnútroštátnu legislatívu. Analýza právnej úpravy a jej praktickej implementácie vedie k nasledujúcim záverom:

1) Slovenská legislatíva reagovala na príchod ukrajinských osôb s dočasnou ochranou postupne a s časovým oneskorením. Zatiaľ čo susedné štáty (Česká republika, Poľsko) zaviedli povinné vzdelávanie už v roku 2022, Slovensko tak urobilo až s účinnosťou od 1. septembra 2025, teda s trojročným odstupom.
2) Zavedenie povinnosti zapísať dieťa do školy (ust. § 161r Školského zákona) predstavuje zásadný posun od dobrovoľného k povinnému vzdelávaniu a je v súlade s medzinárodnými a európskymi záväzkami SR. Táto právna úprava vytvára normatívny základ pre reálnu inklúziu.
3) Adaptačné triedy a metodika slovenčiny ako druhého jazyka predstavujú vhodné nástroje na uľahčenie postupnej integrácie, ale ich efektívnosť závisí od dostatočného personálneho, metodického a finančného zabezpečenia.
4) Medzi legislatívou a praxou existuje signifikantná medzera. Napriek tomu, že na Slovensku žije približne 40-tisíc detí z Ukrajiny, do škôl ich chodí len štvrtina. Jazykové kurzy vedie len 22 percent základných škôl, čo znamená, že väčšina ukrajinských žiakov je vzdelávaná bez systematickej jazykovej prípravy.
5) V prípade porušenia práva na vzdelanie sa možno súdnou aj mimosúdnou cestou domáhať nápravy. Doteraz však neexistuje relevantná slovenská judikatúra, čo svedčí o nedostatočnom povedomí o právnych možnostiach ochrany.

Na základe vykonanej analýzy odporúčame prijať legislatívne a systémové opatrenia v oblasti:

- normatívneho financovania so zacielením na pedagogických asistentov, lektorov slovenčiny ako druhého jazyk, koordinátora integrácie cudzincov atď.
- práva na bezplatný preklad dokumentov týkajúcich sa vzdelávania
- financovania vytvárania jednotných metodických štandardov, učebníc, certifikáciu lektorov
- posilnenia právomocí CPPPaP v oblasti multikulturálneho poradenstva a zvýšenia ich personálnych kapacít
- povinného ročného monitoringu stavu vzdelávania žiakov-cudzincov zo strany Štátnej školskej inšpekcie
- národnej stratégie integrácie cudzincov presahujúca dočasnú ochranu na dlhodobé obdobie
- prispôsobenia prijímacích konaní na stredné a vysoké školy
- právna zodpovednosti za nesplnenie povinností.

Právo na vzdelanie musí byť efektívne vymáhateľné, inak zostáva len deklaratórnym právom bez reálneho obsahu.

Záver

Právo na vzdelanie je základným ľudským právom a investíciou do budúcnosti celej spoločnosti. Ukrajinské deti, ktoré dnes vyrastajú na Slovensku, budú zajtra súčasťou slovenskej spoločnosti – ako vysokoškolsky vzdelaní odborníci, pedagógovia, lekári, právnici či podnikatelia. Či budú úspešne integrovaní, alebo marginalizovaní, závisí od rozhodnutí, ktoré prijímame dnes.

Inklúzia nie je jednorazové opatrenie, ale dlhodobý proces, ktorého úspech závisí od politickej vôle, adekvátneho financovania a dlhodobého záväzku všetkých aktérov vzdelávacieho systému vnímať diverzitu nie ako záťaž, ale ako príležitosť na obohatenie slovenského školstva.

Legislatívne zmeny prijaté v rokoch 2024-2025 vytvárajú solídny normatívny základ, ale ich úspech závisí od reálnej implementácie v praxi. Slovenská republika má medzinárodnú a európsku povinnosť zabezpečiť právo na vzdelanie pre všetky deti na svojom území bez diskriminácie. Zároveň má morálnu povinnosť poskytnúť útočisko a dôstojný život deťom utekajúcim pred vojnou.

Ukazovatele, charakter a dynamika procesov v ukrajinskom vysokoškolskom vzdelávaní sa môžu v blízkej budúcnosti výrazne zmeniť v dôsledku strát, ktoré krajina ako celok a ukrajinské vysokoškolské vzdelávanie zvlášť utrpela v dôsledku ruskej agresie proti Ukrajine.

Rozhodnutia a implementované opatrenia prijaté orgánmi štátnej správy a vysokými školami zabezpečujú efektívnosť systému vysokoškolského vzdelávania Ukrajiny v podmienkach vojnového práva a sú zamerané na jeho obnovu a rozvoj v povojnovom období.

História bude hodnotiť našu generáciu podľa toho, ako sme zaobchádzali s najzraniteľnejšími – a medzi nich nepochybne patria deti nútené opustiť svoj domov z dôvodu ozbrojeného konfliktu. Slovensko má príležitosť ukázať, že je krajinou, ktorá svoje medzinárodné záväzky a humanitárne hodnoty berie vážne.

Mladá veda
Young Science
ISSN 1339-3189

Vol. 13 (5), pp. 49-67

Tento článok odporúčal na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda: JUDr. Ľubica Saktorová, PhD., LL.M., M.A..

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Anonym, 2018. *Ako rozumieť Cieľu udržateľného rozvoja 4. Vzdelávanie 2030: Príručka.* Bratislava: ŠPÚ [online]. [cit. 2025-10-10]. Dostupné z: https://www.statpedu.sk/files/sk/publikacna-cinnost/publikacie/ako-rozumiet-cielu-udrzatelneho-rozvoja-4.pdf.
2. JANKUV, Juraj, 2006. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. 1. vydanie. Bratislava: Iura Edition. ISBN 80-8078-096-X.
3. KUCHYNSKA, Iryna – KICHUK, Yaroslav – FEDOTOVA, Oksana – PASKA, Taras – KUCHYNSKYI, Serhii, 2024. *Integration of Ukrainian Institutions of Higher Education into the Global Educational Space: Challenges and Opportunities.* Cadernos De Educação Tecnologia E Sociedade, 17 (1), s. 459-471. [online]. [cit. 2025-10-09]. Dostupné z: https://doi.org/10.14571/brajets.v17.n1.459-471.
4. MELNYK, Oksana – DASHKOVSKA, Olena – POGREBNYAK, Vitalii, 2024. *The model of integration of higher education of Ukraine into the European Educational Area.* [online]. [cit. 2025-10-09]. Dostupné z: https://tuningjournal.org/article/view/2692/3776.
5. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. *Podporné materiály a webináre pre vzdelávanie ukrajinských detí.* [online]. Dostupné z: https://ukrajina.minedu.sk/podporne-materialy-a-webinare/.
6. SILENSKÁ, Natália, 2025. Na Slovensku po slovensky: Úrady varujú pred porušovaním práv ukrajinských detí, rezort školstva sa bráni. In: *Euractiv* [online]. [cit. 2025-10-10]. Dostupné z: https://euractiv.sk/section/europska-politika/news/porusovanie-prav-ukrajinskych-ziakov-na-slovensku/.
7. SVÁK, Ján – CIBULKA, Ľubor, 2009. *Ústavné právo Slovenskej republiky. Osobitná časť.* 1. vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX. ISBN 978-80-89447-06-0.
8. SKŘIVÁNKOVÁ, Viktória – TURNEROVÁ, Žaneta, 2024. *Zahraniční študenti a študentky na Slovensku: Analýza dostupných dát a prieskum.* [online]. [cit. 2025-10-10]. Dostupné z: https://vaia.gov.sk/sk/2024/12/zahranicni-studenti-ako-dolezity-talent-pre-rast-slovenska-analyza/.
9. Štátny pedagogický ústav. *Vzdelávanie detí cudzincov.* [online]. Dostupné z: https://www.statpedu.sk/sk/vzdelavanie/vzdelavanie-deti-cudzincov/.
10. ŠTURMA, Pavel, 2024. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv.* 4. vydanie. Praha: C. H. Beck. 2024. 162s.
11. Verejný ochranca práv, 2024. *Správa o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2023.* Bratislava. [online]. Dostupné z: https://vop.gov.sk/wp-content/uploads/2024/03/sprava_2023_final.pdf.

Normy

12. Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948).
13. Dohovor o právach dieťaťa (1989).
14. Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966).
15. Charta základných práv Európskej únie (2000).
16. Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (2006).
17. Európska stratégia v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím 2021-2030.
18. Ženevský dohovor o právnom postavení utečencov (1951) a Protokol z roku 1967.
19. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950).
20. Ústava Slovenskej republiky.
21. Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).
22. Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon).
23. Zákon č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva.
24. Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.
25. Zákon č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky.
26. Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov.

27. Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách.
28. Zákon č. 290/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z.
29. Smernica Rady 2001/55/ES z 20. júla 2001 o minimálnych štandardoch na poskytovanie dočasnej ochrany v prípade hromadného prílevu vysídlených osôb a o opatreniach na podporu rovnováhy úsilia medzi členskými štátmi pri prijímaní takýchto osôb a znášaní z toho vyplývajúcich dôsledkov. [online]. [cit. 2025-10-10]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055.
30. Vykonávacie rozhodnutie Rady (EÚ) 2022/382 zo 4. marca 2022, ktorým sa konštatuje skutočnosť, že došlo k hromadnému prílevu vysídlených osôb z Ukrajiny v zmysle článku 5 smernice 2001/55/ES, a zavádza sa dočasná ochrana. [online]. [cit. 2025-10-10]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382.
31. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 7. decembra 1976. *Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko*. [online]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/hudoc-database.
32. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 13. novembra 2007. *D.H. and Others v. the Czech Republic*. [online]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/hudoc-database.
33. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 21. júna 2011. *Ponomaryovi v. Bulgaria*. [online]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/hudoc-database.
34. Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 23. februára 2010. *Vec C-480/08, Teixeira*. [online]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sk/TXT/?uri=CELEX:62008CJ0480.
35. Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 17. septembra 2002. *Vec C-413/99, Baumbast a R.* [online]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:61999CJ0413.

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189